

Міжнародний досвід застосування спрощених систем оподаткування

В статті розглянуто критерії малого і середнього підприємництва, проведено аналіз міжнародних підходів до застосування спрощених систем оподаткування та розроблено рекомендації щодо вибору системи спрощеного оподаткування.

In the paper is considered the criteria for small and medium businesses, analyzed the approaches to the use of simplified tax systems and developed recommendations on choosing the simplified system of taxation.

Ключові слова: *мале підприємництво, спрощена система оподаткування.*

Вступ. Податкові платежі підприємств малого та середнього бізнесу займають вагомую частку у структурі податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів. Разом з тим тінізація господарської діяльності найбільш яскраво проявляється у малому та середньому підприємстві (МСП), що зумовлено як високим податковим навантаженням та труднощами ведення обліку і звітності, так і складністю налагоджування дієвої системи контролю і регулювання з боку держави. У результаті, системоутворююча роль малого і середнього підприємництва на практиці трансформується у деструктивний вплив на економіку. Державне податкове стимулювання легалізації малого бізнесу полягає у практиці застосування спрощених податкових систем.

Для об'єктивної оцінки вітчизняної спрощеної податкової системи та підвищення її ефективності, необхідно проаналізувати міжнародну практику застосування спеціальних режимів оподаткування.

Теоретичні та практичні аспекти управління системою оподаткування суб'єктами малого бізнесу розглядалися у працях таких вітчизняних економістів: Буряк Л.Д., Варналій З.С., Говорушко Т.А. [6, 7, 8]. Аналіз міжнародних податкових систем здійснювали вчені Карлін М. І., Ляпін Д. В., Руденко М. Ю, Токарева Т.О. та інші [9, 10, 11]. Проте ці дослідження більшою мірою зорієнтовані на спрощені системи оподаткування окремих країн, а тому потребують їх системного порівняння та узагальнення з метою адаптації до умов нашої країни з урахуванням особливостей становлення

малого і середнього підприємництва, а також специфіки національної економіки.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення кількісних та якісних критеріїв малого і середнього бізнесу, аналіз міжнародних підходів до застосування спрощених систем оподаткування та розробка методико-прикладних рекомендацій щодо вибору системи спрощеного оподаткування.

Результати. В міжнародній практиці не існує єдиного визначення малого та середнього підприємництва. Кількісними критеріями віднесення підприємств до певної категорії є кількість працюючих та обсяг валового обороту. Межі цих критеріїв залежать від рівня економічного розвитку та рівня економічної активності в країні.

У сфері законодавчого регулювання щодо визначення малих та середніх підприємств в Україні чинний від 16.01.2003 р. Господарський кодекс України №436-IV [4], у якому встановлюються критерії віднесення підприємств залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік. У Європейському Союзі з 1 січня 2005 року чинна Рекомендація Комісії 2003/361/ЄС від 6 травня 2003 року [1], у якій визначена градація суб'єктів малого та середнього підприємництва. Світовий банк використовує власні критерії віднесення до сектору МСП [3]. Порівняння критеріїв визначення підприємств - суб'єктів підприємницької діяльності, що застосовуються в Україні, країнах Європейського Союзу та згідно Світового Банку подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння кількісних критеріїв визначення МСП згідно ГКУ,
Рекомендації Комісії ЄС і Світового банку

Підприємства	ГКУ (п.7 ст.63)	Рекомендація Комісії ЄС	Світовий банк (2004)
Мікро	-	<10 осіб працюючих, <2 млн. євро валового доходу	<10 осіб працюючих, <100 тис. дол. США валового доходу
Малі	<50 осіб працюючих, <0,5 млн. євро валового доходу	<50 осіб працюючих, <10 млн. євро валового доходу	<50 осіб працюючих, <3 млн. дол. США валового доходу
Середні	<1000 осіб працюючих, <5 млн. євро валового доходу	<250 осіб працюючих, <50 млн. євро валового доходу	<300 осіб працюючих, <15 млн. дол. США валового доходу

Як видно із табл. 1, в Україні не існує кількісних критеріїв визначення мікропідприємств, інші критерії визначення підприємств відрізняються від наведених у додатку до Рекомендації Комісії ЄС та Світового банку. Проте можна виділити якісні характеристики МСП, які притаманні цьому сектору незалежно від країни (табл. 2).

Таблиця 2

Якісні критерії визначення малих і середніх підприємств

Критерії	Мікро	Малі	Середні
Кількість платників податків	Дуже багато	Багато	Середня
Тип платників податків	Фізична особа-підприємець (дрібні торговці чи надавачі некваліфікованих послуг); сімейний бізнес	Сімейний бізнес з кількома найманими працівниками; високопрофесійні фізичні особи-підприємці	Юридична особа з кількома найманими працівниками; об'єднання фізичних осіб у партнерські компанії
Структура власності	Власник є менеджером	Власники є менеджерами	Власники наймають менеджерів
Тип розрахунків	Готівкові; значна частина тіньових розрахунків	Готівкові і безготівкові; деяка частка тінізації	Безготівкові; незначна частка тіньових розрахунків
Позиція на ринку	Нестійка	Відносно стійка	Стійка
Управління бізнесом	Непрофесійне	З певною професійною допомогою	Регулярна професійна допомога
Стандарти обліку	Без обліку чи мінімальний облік; слабка розуміння обліку	Ведення звітності в межах вимог	Від обмеженого до повного ведення обліку та звітності
Рівень охоплення ринку	Місцевий	Місцевий чи регіональний	Національний чи міжнародний

На основі аналізу МСП можна зробити висновок, що методи оподаткування повинні бути пристосовані до спрощеного обліку та фінансових можливостей цих підприємств. Найчастіше як метод оподаткування МСП застосовують спрощені системи оподаткування. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – це особливий

механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати кількох чи всіх податків на сплату одного податку в певному порядку та на певних умовах, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності [5].

Спрощені системи оподаткування зустрічаються як у розвинутих країнах так і країнах, що розвиваються. Ці системи значно відрізняються за масштабами застосування, критеріями, які використовуються для визначення податкових зобов'язань МСП, і їх ефективністю. Немає стандартних принципів чи єдиного способу розробки та застосування спрощеної системи.

Введення спрощеної системи оподаткування як правило позитивно сприймається МСП. Проте, необхідно підкреслити, що спрощені системи не завжди є вигідними для МСП. Переваги та недоліки спрощених податкових систем розглянуті у таблиці 3.

Таблиця 3

Переваги та недоліки спрощених податкових систем

Переваги	Недоліки
1. Зниження витрат на обчислення та сплату податків.	1. Відсутній стимул для поліпшення ведення обліку.
2. Передбачуваність податкового зобов'язання.	2. Розмір оподаткування не залежить від результатів діяльності в разі збиткової діяльності.
3. Зниження частоти зустрічей з податковими органами.	3. Система є потенційною перешкодою для зростання.
4. Загальне зниження податкового навантаження	4. Ризик іллегалізації бізнесу.
	5. Низька справедливість оподаткування.

Існує чотири підходи до формування спрощених систем оподаткування:

1. Системи на основі валового обороту;
2. Системи на основі індикативних показників;
3. Патентування;
4. Системи угод між платником податків і податковими органами.

Кожен з підходів до формування спрощеної системи оподаткування має багато різновидів, які мають свою специфіку обліку, сплати податку та способів його адміністрування.

1. *Спрощені системи оподаткування на основі валового обороту*

Спрощені системи оподаткування на основі валового обороту є найпоширенішим підходом. Існують такі альтернативні методи застосування даного підходу:

- єдина ставка податку на оборот для всіх МСП – спрощенців;
- диференційовані ставки залежно від рівня валового обороту;
- диференційовані ставки податку на єдину податкову базу.

Єдина ставка податку на валовий оборот для всіх МСП - «спрощенців» - не враховує диференційовані норми прибутку в різних сегментах бізнесу. Як наслідок, така система повинна застосовувати досить низьку податкову ставку, щоб уникнути надмірного оподаткування окремих сегментів бізнесу. Прикладом такого підходу є спрощена система оподаткування МСП в Україні зі ставками 3 і 5% та Албанії - 1,5% від обороту підприємства [2, 5].

Метод диференційованих ставок податку залежно від рівня валового обороту характеризуються зростанням ставки податку в залежності від рівня валового обороту. Даний метод скорочує різницю податкового тягаря між підприємствами, які є на верхній межі спрощеного оподаткування та підприємств на нижній межі загальної системи, таким чином зменшуються перешкоди для розвитку бізнесу і полегшується перехід від спрощеного до загального режиму.

Диференційовані ставки податку на єдину податкову базу передбачають різні ставки податку на оборот для підприємств різних видів діяльності, в залежності від галузевої прибутковості. Наприклад, спрощена система оподаткування у Бразилії передбачає застосування стандартної ставки 8% для МСП – «спрощенців», при цьому для підприємств торгівлі вона становить 1,6%, для транспортних підприємств - 16% і для сфери послуг - 32%.

Для встановлення оптимальної ставки для спрощених систем оподаткування на основі валового обороту необхідно провести детальний аналіз середньої прибутковості МСП. Добре розроблена система стимулює приведення облікової звітності підприємства до загальних стандартів. З точки зору адміністрування податків, спрощена система на основі валового обороту має високий ризик ухилення від сплати податків, шляхом приховування реального обороту.

2. Спрощені системи на основі індикативних показників

Основною альтернативою спрощеної системи на основі валового обороту є система на основі зовнішніх показників. Вирішальну роль в розробці системи має визначення індикаторів фактичного доходу платника податку. Ефективні показники повинні відповідати таким критеріям: легко обліковуватись та перевірятися; мати низький ризик фальсифікації; повинні показувати достатню і стабільну залежність з фактичним доходом.

Найбільш поширеними показниками є: площі торгових приміщень, чисельність працівників, вартість запасів, потужність обладнання, термін діяльності бізнесу. Крім того, можуть використовуватися зовнішні показники, зокрема, дані про споживання електроенергії та води.

Системи, засновані на показниках не можуть бути єдиним варіантом спрощеного оподаткування. Їх необхідно застосовувати до обмеженої кількості сегментів з особливо високим ризиком тінізації обороту. Системи, засновані на показниках прийнятні для країн з низьким рівнем податкового адміністрування та високим рівнем економічної неграмотності в секторі малого бізнесу.

3. Патентування

Патенти є найпростішою формою спрощеної податкової системи. Характерною ознакою патенту є застосування єдиного податку на бізнес-сегмент незалежно від розміру чи валового обороту окремого підприємства. На практиці, застосування патентування досить просте. Прикладом є оподаткування торговців, ремісників та інших малоприбуткових видів діяльності в Косово, які сплачують за щоквартальних патент 37,50 Євро [2].

Застосування патентної системи має бути обмеженим кількома видами діяльності мікро-бізнесу, які важко піддати оподаткуванню. Податкові ставки повинні бути низькими. Основна мета патентування – не отримання податкових надходжень, а ознайомлення мікро-підприємств з порядком сплати податків. Отже, патентування застосовується з довгостроковою метою покращення загальної податкової культури.

4) Системи угод між платником податків і податковими органами

Спрощені системи, засновані на угоді між платником податків і податковими органами є четвертою формою спрощених систем оподаткування. Прикладом такого підходу є метод "Forfait", який застосовувався у Франції, проте швидко був скасований і замінений спрощеною системою на основі обороту. Система Forfait передбачає збір

великої кількості даних і оцінки очікуваного прибутку підприємства податковими органами. Платник податку повинен був збирати інформацію, шляхом ведення звітності про закупівлі, продажі, чисельність працівників, заробітну плату та кількість автомобілів. На підставі цих даних податкова адміністрація готувала оцінку чистого прибутку МСП, яка потім обговорювалась та узгоджувалась з платником податків. Узгоджені прибутки до оподаткування в багатьох випадках були значно нижчими, ніж первісна оцінка податковими органами. Договірні системи не поширені на практиці. Система, яка багато в чому схожа на "Forfait" досі застосовується в Сирії [2].

Договірні системи характеризуються високими адміністративними витратами, оскільки вимагають податкову адміністрацію готувати детальну оцінку прибутковості окремих платників податків. При такому підході система суперечить принципу самооцінки, який є ключовим елементом податкової модернізації системи в країнах, що розвиваються, і який вимагає платника податків, а не податкові органи, оцінювати свої податкові зобов'язання. Договірні системи вимагають широких контактів між платником податків і податковою службою, і тому сприяють корупції.

Системний аналіз підходів спрощених систем оподаткування розглянуто в таблиці 4.

Порівняння спрощених систем на основі економічних витрат, для їх здійснення та податкової справедливості представлено на рисунку 1.

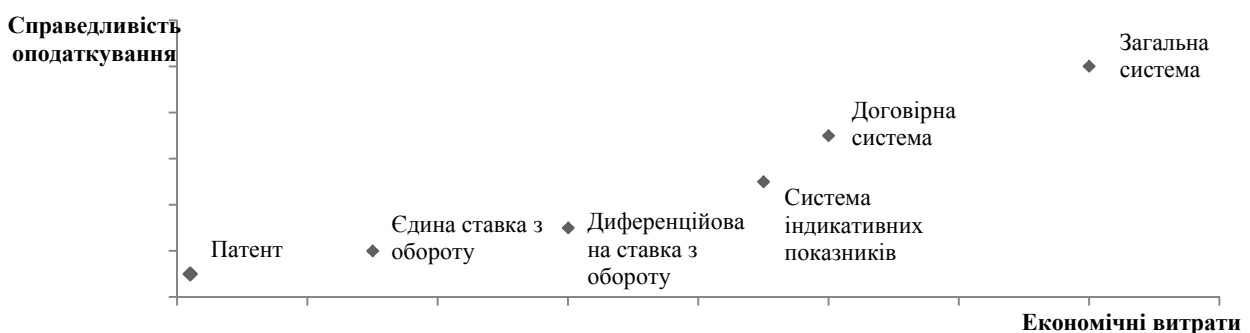

Рис. 1 Порівняльний аналіз спрощених систем оподаткування

Системний аналіз підходів спрощених систем оподаткування

Тип системи	Податкова база/Показник	Країни, де застосовується	Переваги	Недоліки
Системи на основі валового обороту	Валовий оборот	Росія, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Азербайджан, Румунія, Танзанія, Україна	1) високі податкові надходження; 2) гарантує мінімальний рівень справедливості оподаткування; 3) порівняно легкий перехід від спрощеного до стандартного режиму	1) високий ризик приховування реального обсягу валового обороту; 2) високий ризик корупції; 3) система не враховує високих прибутків деяких видів діяльності.
Системи на основі індикативних показників	Група показників – індикаторів прибутковості бізнесу	Іспанія, Італія, Аргентина	1) податкове навантаження залежить від масштабів бізнес-операцій; 2) складність ухилення від оподаткування, тому що показники легко перевірити	1) не стимулює до інвестиційного зростання; 2) відсутні знижки для збиткових підприємств; 3) необхідні детальні дослідження про прибутковість у різних сегментах бізнесу; 4) складність визначити показники, які відображають потенційний прибуток
Патентування	Вид діяльності	Болгарія, Білорусія, Косово, Єгипет, Чехія, Хорватія, Угорщина, Литва,	1) простота в адмініструванні; 2) стимул отримувати додаткові прибутки понад середню норму;	1) низькі податкові надходження; 2) не беруться до уваги особливості платників податку; 3) низька податкова

		Македонія, Молдова	3) мінімізація ризиків корупції	справедливість
Договірні системи	Індикатори та угода між податковим органом і платником податку	Сирія, Ізраїль, Бенін	1) враховується специфіка діяльності індивідуального платника податку	1) високий ризик корупції; 2) висока вартість збору численної документації

Надання переваги тій чи іншій системі повинно відповідати меті її впровадження. Простота та прозорість є основними пріоритетами. Крім цього, при виборі між ними слід керуватися певними рекомендаціями.

По-перше, принципи оподаткування повинні відповідати можливостям платників податків та компетенції податкових органів. При виборі системи повинні враховуватись також витрати на адміністрування.

По-друге, повинна існувати узгодженість спрощеної системи з загальною, для полегшення переходу підприємства при зростанні.

По-третє, необхідно враховувати, що податки є значним економічним стимулом. Використання чисельності працівників, як індикатор сплати податку, може призвести до зменшення офіційної зайнятості.

По-четверте, спрощені системи повинні бути стійкими до корупції. Зокрема, необхідно уникати надмірної диференціації платників податків,

По-п'яте, податкові ставки повинні бути ефективними, тобто не надто низькими, у порівнянні з загальним режимом, і не надто високими, щоб не спричинити виведення підприємств у тінь.

По-шосте, спрощені системи мають враховувати вразливість новостворених підприємств. Ефективним способом надання допомоги новим МСП є дозвіл на відрахування та перенесення збитків від бізнесу чи інвестицій, надання гнучкого терміну для сплати податків і звільнення від сплати авансових платежів.

Висновки. Спрощене оподаткування є ефективним інструментом зниження податкового навантаження на малий і середній бізнес та його легалізації. В міжнародній практиці не існує єдиного визначення малого та середнього підприємництва. Кількісними критеріями віднесення підприємств до певної категорії є чисельність працюючих та обсяг валового обороту.

Основними якісними критеріями є: кількість та тип платників податків, структура власності, тип розрахунків, позиція на ринку.

Існують різні підходи до спрощеного оподаткування МСП, які доцільно застосовувати для певних сегментів МСП. Найбільш поширеними є системи на основі валового обороту, які забезпечують максимальні податкові надходження до бюджетів та найбільш наближені до загальної системи. Системи, засновані на індикативних показниках є більш прийнятними для країн, які не можуть достатньо контролювати ризик зниження показників обороту. Патентування є оптимальним варіантом для мікро підприємств.

При розробці конкретної спрощеної системи оподаткування необхідно враховувати можливості платників податків та компетенцію податкових органів; узгодженість спрощеної системи з загальною; соціально-економічні наслідки вибору індикативних показників; можливість корупції; ефективність податкових ставок; пільги для новостворених підприємств.

Література

1. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:124:0036:0041:en:PDF>
2. Designing a Tax System for Micro and Small Businesses: Guide for Practitioners [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ifc.org/ifcext/fias.nsf/AttachmentsByTitle/Taxationgrowthandgovernanceprogram_taxtoolkit/\\$FILE/Taxtoolkit.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/fias.nsf/AttachmentsByTitle/Taxationgrowthandgovernanceprogram_taxtoolkit/$FILE/Taxtoolkit.pdf).
3. Taxation of Small and Medium Enterprises (SMEs) - Background paper for the International Tax Dialogue, Conference, Buenos Aires, October 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itdweb.org/documents/itd%20global%20conference%20-%20background%20paper.pdf>
4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-154>.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
6. Буряк Л.Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі: / Буряк Л.Д. - К. : КНЕУ, 2007. — 432с.

7. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / Варналій З.С. – 4-те вид., стер.-К.: Т-во „Знання”, КОО, 2008.-302с.
8. Говорушко Т.А., Тимченко О.І. Малий бізнес: Навчальний посібник. / Т.А. Говорушко, О.І. Тимченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 200с.
9. Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / М.І. Карлін. – К.: Кондор, 2004.– 384 с.
10. Руденко Ю. М. Фінансові системи зарубіжних країн: навч посіб / Ю. М. Руденко, В. В. Токар. — К. : КНЕУ, 2010. — 348 с.
11. Токарева Т.О. Особливості спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: вітчизняний і зарубіжний досвід : дис. канд. наук: спец. 08.04.01. – К. : Вид-во "Либідь", 2008. – 55 с.